

УДК 336.7(477),18/19”

DOI 10.12958/2227-2844-2020-6(337)-26-36

Алтухов Олексій Анатолійович,

кандидат історичних наук, старший викладач

кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,

м. Старобільськ, Україна.

alex.an.altukhov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7592-9488>

**ВІДОБРАЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІРЖОВИХ УСТАНОВ
НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ –
ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ
ТА МЕМУАРНИХ ТВОРАХ**

Серед питань, які викликають традиційно велике зацікавлення українських істориків є соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Актуальність вивчення різних аспектів цієї теми обумовлена необхідністю детального вивчення історичного досвіду впровадження у українські господарчі реалії ринкових відносин. Це завдання, у свою чергу, дозволяє розробити стратегію сучасного реформування української господарчої системи, спрямованого на побудову капіталістичного устрою.

Серед найменш досліджених у сучасній вітчизняній історіографії питань залишається діяльність біржових інституцій в Україні у період, який вивчається. Важливим при цьому вважається аналіз поглядів щодо біржової торгівлі провідних публіцистів та економістів пореформеної доби, висловлених у творах особистого характеру, зокрема, у мемуарах. Висвітленню цього питання і присвячена ця наукова стаття.

Важливим джерелом, яке перш за все, дозволяє розглянути внутрішню специфіку роботи українських біржових установ у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. є документальні твори особового походження, до яких можна віднести мемуари, публіцистичні та літературні твори сучасників подій. До цієї категорії можна також віднести окремі наукові праці вчених-економістів, написані на основі особистих вражень від роботи біржових установ України, які були отримані під час наукових експедицій та розвідок у провідні біржові центри регіону, здійснених у різні роки.

Наукова значимість джерельних матеріалів цього виду пов'язана із їх походженням – вони є результатом роботи одного, або кількох авторів, отже дозволяють показати його сприйняття навколишньої історичної дійсності. На думку Я. Калакури та ін. (2002), у джерелах

особового походження „закладена своєрідна інформація соціально-психологічного рівня, відсутня в інших видах джерел” (с. 211).

Цінність джерел особового походження полягає також у тому, що нерідко вони містять інформацію, яка не представлена у інших видах історичних джерел, а отже сприяє більш комплексному дослідженню явища, яке вивчається, „дає змогу історикові більш докладно й колоритно відтворити як окремі події, так і характерні риси й особливості певних епох, осіб” (Калакура, Войцехівська, Павленко, Корольов & Палієнко, 2002, с. 212).

У випадку із дослідженням біржової діяльності в Україні у другій половині XIX – початку XX ст. джерела особового походження дозволяють розглянути, зокрема, такі аспекти як особиста доля біржових гравців, їхнє переживання з приводу успіхів та провалів біржової діяльності. Авторами документальних матеріалів цього виду також показані тінювий бік діяльності біржових установ України, їхні недоліки.

Насамперед, відзначимо наукові та публіцистичні роботи тогочасних науковців, у яких розглядалися ті чи інші аспекти біржової торгівлі у досліджуваній період, написані на основі особистих вражень від діяльності провідних бірж України. Безпосереднє знайомство авторів з організацією біржових торгів там, знання неформальної сторони діяльності українських бірж дозволяє класифікувати ці наукові твори як джерела особистого походження.

Певну інформаційну та наукову цінність представляють праці, написані на основі детального дослідження та особистих вражень, одного з фундаторів російської статистики видатного вченого українського походження Юлія Едуардовича Янсона (1835–1893). Майбутній вчений народився у 1835 р. у Києві, де пройшли перші роки його життя. Саме у Києві він здобув вищу освіту, спочатку поступивши на Медичний факультет імені Св. Володимира, а після того як зацікавився статистикою перевівся на Історико-філологічний факультет, де тоді викладалася ця наука. У 1856 р. став вчителем у Першій Київській гімназії, де викладав, аж поки у 1861 не був запрошений до Горигорецького землеробського інституту на посаду викладача політичної економії та статистики. Там він продовжив свої наукові дослідження, зосередивши свою увагу на вивченні стану виробництва та торгівлі хлібом. У 1867 р., за завданням Вільного економічного товариства він відправився у наукову експедицію у різні регіони Російської імперії, побувавши у тому числі і у головному центрі хлібного експорту – Одесі. Свої враження він виклав у праці „Статистичне дослідження хлібної торгівлі у Одеському районі”, яка була опублікована у 1870 р. у зібранні „Праці експедиції, організованої Російським географічним товариством для дослідження хлібної торгівлі та виробництва у Росії”.

Серед всього іншого у роботі представлений аналіз зовнішньої торгівлі збіжжям, яка здійснювалася через Одесу. Розглядаючи специфіку цієї галузі, автор торкнувся зокрема і ролі біржової спекуляції у процесі реалізації хліба за кордон великими торгівельними домами, які у той час працювали у Одесі. Як відзначив Ю. Янсон, у 60–70-ті рр. XIX ст.: *„на чолі хлібної торгівлі Одеси стояли два торгових дома – «Ефрусі та Ко» та «Компанія Когана»*”. Автор також відзначив, що *„у єврейських торгових домах, поруч із великими фірмами стоять інші, які мають менший капітал, які займаються виключно...справами замовлення з-за кордону... У той час як великі торгові дома продають не тільки за замовленнями, але й везуть на спекуляцію”* (Янсон, 1870, с. 364).

У той же час, відзначаючи значення біржової спекуляції при реалізації хлібної торгівлі у Одесі, Ю. Янсон майже безпосередньо не розглядав діяльність місцевої біржової установи, концентруючись на виявленні загальних тенденцій комерційного розвитку краю.

Велику наукову та інформативну цінність має видання *„Російські біржі”* (Невзоров, 1896; 1898; 1990a; 1900b), яке складається з чотирьох томів – „видань”, які публікувалися протягом 1896–1900 рр. Автором збірки є провідний російський економіст, професор Юр’ївського університету, громадський діяч С. Невзоров (1861–1936). Багато років займаючись вивченням торгівельного права Російської імперії, у 1896 р. він здійснив наукову експедицію у *„внутрішні райони Росії”*, вивчаючи організацію біржової справи у тих чи інших містах. Зокрема, він відвідав Санкт-Петербург, Москву, Рибінськ, Нижній Новгород, Казань, Самару, Саратов, Царіцин, Астрахань, Єлець, Орел. Також він вивчав роботу біржових закладів Наддніпрянської України, для чого приїжджав до Києва, Харкова та Одеси (Тупов, 1993, с. 60).

Враження від побаченого він систематизував у серії фундаментальних праць, зокрема: *„Російські біржі. Випуск перший. Звіт про відрядження у внутрішні губернії Росії у літні місяці 1896 року”* (1896), *„Російські біржі. Випуск другий. Зведений статут російських бірж”* (1898), *„Російські біржі. Випуск третій. Зведена інструкція про порядок визначення та звільнення та про обов’язки біржових маклерів, гоф-маклерів, нотаріусів, корабельних маклерів, аукціоністів, диспашерів та експертів”* (1900), *„Російські біржі. Випуск четвертий. Зведення торгівельних звичаїв та правил російських бірж”* (1900). Працюючи над книгами, автор вважав своєю головною метою створення єдиної великої праці про діяльність бірж, оскільки *„російська література про біржі та біржові угоди у більшості своєї представлена статтями, розміщеними у періодичних виданнях”* (Невзоров, 1896, с. 3).

Безпосередні враження від побаченого у експедиції О. Невзоров виклав у першому випуску видання, у якому серед всього іншого приведені свідчення про діяльність бірж України.

Одним з перших торгівельних центрів України, які відвідав науковець був Харків, про який він писав: *„Харків – за будівлями, за їхнім стилем – один з найошатніших міст. За непрохідністю бруду, що панує на вулицях і площах, рівних йому серед губернських міст мало. Місто з двохсоттисячним населенням, ознайомлений з усіма успіхами цивілізації і культури. Але в ньому ж зустрічається мало не кожному кроці картина глухого села ... несумісні контрасти легко і спокійно поєднуються у Харкові”* (Невзоров, 1896, с. 170).

Про Харківську біржу, автор повідомляв, що вона була створена 8 січня 1876 р. З самого початку, за думкою О. Невзорова мала виконувати не тільки суто торгівельні, алей й громадські функції, захищаючи інтереси слобожанського купецтва.

У доказ своїх слів, він привів слова голови біржового комітету, провідного харківського комерсанта О. Алчевського, який вважав, що біржа має *„бути охоронцем торгівлі і промисловості цілого краю та з'єднувати розрізнене купецтво”* (Невзоров, 1896, с. 211).

У 1879 р., як повідомляється у виданні, на кошти Алчевського було побудовано нову біржову будівлю. На той час біржове товариство вже нараховувало приблизно півтори сотні осіб (Там само).

Також у першому випуску *„Російських бірж”* дається комерційна характеристика Києва, який за думкою автора: *„за величавою красою... не має собі рівних”*. О. Невзоров відзначав, що це місто завжди знаходилося на перехресті торгових шляхів, маючи важливе значення *„як в минулому, так і у сьогодні”*. Відповідно, він доходить до висновку, що *„Київ – природний осередок всього Південно-Західного краю, центральне місце всіх тамтешніх угод. Уся торгівля Південно-Західного краю зосереджена у Києві, а за торгівлею цукром Київ – головний центр”* (Невзоров, 1896, с. 194).

Розглядаючи діяльність Київської біржі, автор залишив важливі свідчення про те, як відбувалися біржові засідання. *„Розкішна біржова зала поміщається в другому поверсі... оздоблення зали вражає витонченістю і багатством”,* проте *„біржовий зал не буває переповнений публікою. Це пояснюється відсутністю у місцевого купецтва схильності до зборів і нечисленністю складу біржового товариства”* (1873 р. членів біржового суспільства було 75, відвідувачів – 193; в 1894-му членів біржі і відвідувачів разом було менше 150 чол.).

„Набагато більше, ніж в залі, біржових ділків збирається у великій передпокої в нижньому поверсі: правда, більшість тут належить до розряду «зайців». Останніх збирається тут особливо багато між 3–4 годинами дня”, – писав він, показуючи незадовільний стан розвитку біржової торгівлі у Києві (Невзоров, 1896, с. 200).

Розглянув О. Невзоров (1896) і діяльність маклерів на Київській біржі, які, на його думку, займалися справами не як члени закладу, а

паралельно з нею. Часто вони відкривали власні маклерські контори, які діяли під егідою біржової установи. *„Маклери мали власні контори із вивіскою «Біржовий маклер» на нижньому поверсі будівлі, хоча у деяких з них, окрім цього, були особливі приватні контори поза біржею, де вони вели справи комісійні, зовсім окремо від біржових... У цих конторах присяжні маклери здійснювали за власний рахунок угоди, пов'язані із покупкою цінних паперів”*, – писав він (с. 140).

За свідченням Невзорова (1896), за своє посередництво київський маклер брав комісійні („кураж”), *„одразу ж після виконання укладеного між сторонами договору”*. Його доля складала 1/4 копійки з карбованця за товарними угодами, 1/8 копійки – по вексям та за продаж золота та срібла, 1/10 копійки – за операції із цінними паперами. Незважаючи на те, що „кураж” поступово зростав, Невзоров дійшов до висновку, що *„інститут маклерів був не дуже розвинений у Києві, і тільки троє з усіх маклерів працювали на біржі довгий час”* (с. 207).

Не залишив автор поза увагою і Одесу, яку вважав найважливішим торгівельним центром Російської імперії. На думку О. Невзорова (1896), *„Одеса має повне право називатися південною столицею – за її величиною, красою, багатством, за кількістю населення, за грамотністю, торгівельними обсягами”* (с. 174).

Що ж стосується діяльності місцевої біржі, то автор писав: *„За бажанням іноземного купецтва, де Воллан розпоряджався устроєм біржі. Він розміщувалася у будинку Дофіне і зібрання, які починалися 30 жовтня, проходили щодня з 10 до 12-ти годин ранку”* (Невзоров, 1896, с. 179).

Дослідник відзначав, що незважаючи на досить значні обсяги торгів, він не помітив на Одеській біржі ажіотажу, який він спостерігав у Москві та Санкт-Петербурзі. Біржова справа сприймалася тут як звичайна повсякденна діяльність, до якої важко було пристосувати слово „гра”, з якою часто порівнювали біржові торги у інших біржових установах. *„На Одеській біржі гра зовсім не відобразалася”*, – писав він (Невзоров, 1896, с. 191).

Отже, перший випуск зібрання „Російські біржі”, підготовлений О. Невзоровим представляє собою переважно опис діяльності біржових установ Наддніпрянської України (Харківської, Київської, Одеської) наприкінці ХІХ ст. Автор відобразив свої спостереження за діяльністю бірж, їх організацією, порядками та звичаями.

Також у роботі розглянуті торгівельні та виробничі потужності регіонів, територій, які відвідав науковець під час своєї мандрівки. Разом із тим, представлена у виданні інформація носить переважно характер спостережень. Науковий аналіз отриманих даних майже не представлений. Саме науковому переосмисленню отриманих емпіричних даних присвячені наступні випуску циклу О. Невзорова. Вони представляють собою повноцінні наукові роботи, у яких автор аналізує ті

чи інші аспекти діяльності провідних біржових установ Російської імперії.

Зокрема, привертає увагу Другий випуск „Російських бірж”, у якому автор проводив порівняльний аналіз нормативно-правової бази діяльності провідних біржових установ Російської імперії. У центрі уваги О. Невзорова було вивчення та порівняння біржових статутів. Серед біржових установ, розглянутих ним, були Харківська, Київська та Одеська. *„У інтересах осіб, які зацікавлені російськими біржами, мною були зібрані окремі статuti бірж, співставлені окремі їхні положення та приведені у тій системі, яка уявлялася найбільш придатною”*, – писав автор пояснюючи мету своєї праці (Невзоров, 1898, с. 1).

Серед питань розглянутих Невзоровим можна відзначити наступні: участь у біржовій діяльності міських управ, ступінь участі в організації біржової справи російського уряду, контроль за біржами з боку департаменту торгівлі та мануфактур, порядок затвердження та оскарження рішень біржових комітетів, особливості відносин біржових комітетів та органів центральної, міської та губернської влади, біржове законодавство, категорії біржових відвідувачів, права та обов’язки осіб, які здійснюють торгівельні операції, суми та порядок виплат біржових внесків, значення біржової громади та т. п.

Специфічним питанням організації біржової справи присвяченні і останні два томи фундаментального видання.

Діяльність Харківської біржі наприкінці XIX – на початку XX ст. розглядав у одній із своїх статей провідний російський вчений К. Скальковський, опублікованій у збірці „Нова книга. Публіцистика. Економічні питання. Шляхові враження”, яка вийшла друком у 1904 р.

Загалом, автор досить критично ставиться до діяльності цього біржового закладу, навіть називаючи його „бюрократичною вигадкою”. Підставою для подібних заяв стало те, що у Харківська біржа, починаючи з 1890 р. була змушена просити кредити та субсидії у Південного гірнопромислового з’їзду. Це і викликало обурення Скальковського, який розкритикував діяльність біржі. Він повідомив, що його думки викликали обурення з боку голови харківського біржового комітету Г. Долгово-Сабурова, який настоював на тому, що фінансові проблеми біржі пов’язані із тим, що *„увесь кураж забирали собі маклери, а реєстрація угод відбувається на безоплатній основі”* (Скальковський, 1904, с. 379).

У свою чергу, Скальковський заявив, що фінансовий стан біржової установи визначається не „куражами, а біржовими внесками”. *„Біржа існує завжди не на куражі, а на внески членів біржового товариства. Якщо харківський біржовий комітет має потребу у авансах, значить число учасників біржі небагато чисельно, або ці учасники залучені випадково, за компанію і та не турбуються про підтримання свого дітища”*, – відзначив автор (Там само, с. 379).

Висловивши цю думку, автор робить висновок, що не існувало жодних підстав для відкриття промислової біржі у Харкові. *„Я не чув, щоб торговці вугіллям та металами у Харкові просили про створення біржі... Харків не Кельн, або Глазго, він не лежить у центрі вугільної та залізної промисловості”*, – відзначив автор (Там само).

Незадовільний стан розвитку біржової торгівлі у Харкові, на думку Скальковського, пояснюється тим, що більшість підприємств промислової сфери регіону працюють, виконуючи державні замовлення, що у свою чергу, „не створює ринку”. *„Казна. Казенні та приватні залізниці, заводи, фабрики та пароплавства – головні покупці вугілля та заліза. Гірські заводи та вугільні копальні продають свої вироби за казенними замовленнями, з підряду, за посередництва своїх агентів і тільки дуже невелика кількість може бути продано біржовим шляхом”*, – писав Скальковський (1904, с. 380).

У таких умовах біржа є лише *„місцем справок та реєстрацій угод, які йдуть поза нею”* (Там само).

Приклад незадовільної роботи Харківської біржі дозволив економісту дійти до висновку, що *„біржі, хоча офіційно існують у нас в різних містах, проте дуже мало пристосовані до російських звичаїв”* (Там само, с. 380).

Навіть обсяги торгівлі провідної на той час Одеської біржі не викликали захоплення у Скальковського. Навпаки, він відзначив відсутність там повноцінної торгівлі. *„У Одесі біржа існує майже ціле століття. Я добре її знаю, я навіть народився в будівлі одеської біржі, яка зараз перенесена у інше приміщення. І старе було розкішне, але жодних угод у ньому не укладалося, окрім офіційних відміток курсу. Усі угоди уклалися маклерами у конторах європейськими посередниками недалеко від біржі – на куті Рішел'євської та Лажеронської вулиць”*, – відзначав він (Там само, с. 381).

Піджавши критиці діяльність Харківської біржі, автор зазначав: *„Я розумію користь біржі для угод з хлібом у Одесі, з цукром у Києві, фрахтами у Нижньому, нафтою у Баку, але сумніваюсь у універсальності харківського ринку для вугілля та заліза”* (Там само, с. 384).

Відповідно, Скальковський робить висновок, що штучно створені державою фінансово-торгівельні організації неспроможні вирішити соціально-економічні проблеми, які стояли перед Російською імперією у досліджуваний період. *„Я змучений повторити, що не вимагаю руйнування Харківської біржі. Якщо вона була створена, то це було комусь потрібно. Я би хотів вказати на крайню оптимістичність думки, ніби за допомогою подібних заходів можна переорганізувати нашу торгівлю, що складалася роками”*, – відзначав він (Там само, с. 386).

Отже науково-публіцистичні твори сучасників, як окрема складова пласту джерел особового походження представляє собою важливий пласт документальних матеріалів. Написанні на основі особистих вражень авторів, вони дозволяють розглянути глибинну специфіку діяльності провідних біржових установ України, показати їх „закулісний бік”, виявити їх недоліки, які критикувалися та викривалися. Ці документальні матеріали істотним чином доповнюють джерела інших груп, у яких представлена офіційна інформація, пов’язана з тим чи іншим аспектом біржової торгівлі. Подальше вивчення джерел особового походження здійснюватиметься у наступних наукових публікаціях.

Список використаної літератури

1. Калакура Я. С., Войцехівська І. Н., Павленко С. Ф., Корольов Б. І., Палієнко М. Г. Історичне джерелознавство. К.: Либідь, 2002. 488 с. **2. Невзоров А. С.** Русские биржи. Свод торговых обычаев и правил русских бирж. Выпуск первый. Отчет о командировке во внутренние губернии России в летние месяцы 1896 года. СПб., 1896. 589 с. **3. Невзоров А. С.** Русские биржи. Свод торговых обычаев и правил русских бирж. Выпуск второй. Сводный статут российских бирж. СПб., 1898. 615 с. **4. Невзоров А. С.** Русские биржи. Свод торговых обычаев и правил русских бирж. Выпуск третий. Сводная инструкция о порядке определения и увольнения и о обязанностях биржевых маклеров, гоф-маклеров, нотариусов, корабельных маклеров, аукционистов, диспашеров и экспертов. СПб., 1900а. 673 с. **5. Невзоров А. С.** Русские биржи. Свод торговых обычаев и правил русских бирж. Выпуск четвертый. Собрание торговых обычаев и правил российских бирж. СПб., 1900б. 693 с. **6. Скальковский К. А.** Новая книга: публицистика, экономические вопросы, путевые впечатления. СПб., 1904. 278 с. **7. Тупов Б. С.** История биржи в России: научно-аналитический обзор. М.: ИНИОН, 1993. 42 с. **8. Янсон Ю. Є.** Статистическое исследование о хлебной торговле в Одесском районе. СПб.: Типография В. Безобразова, 1870. 490 с.

References

1. Kalakura, Ya. S., Voitsekhivska, I. N., Pavlenko, S. F., Korolov, B. I. & Palienko, M. H. (2002). Istorychne dzhereloznavstvo [Historical Source Studies]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]. **2. Nevzorov, A. S.** (1896). Russkiye birzhi. Svod torgovykh obychayev i pravil russkikh birzh [Russian stock exchanges. Code of trade customs and rules of Russian exchanges]. (Issue 1). Saint Peterburg [in Russian]. **3. Nevzorov, A. S.** (1898). Russkiye birzhi. Svod torgovykh obychayev i pravil russkikh birzh [Russian stock exchanges. Code of trade customs and rules of Russian exchanges]. (Issue 2). Saint Peterburg [in Russian]. **4. Nevzorov, A. S.** (1900a). Russkiye birzhi. Svod torgovykh obychayev i pravil russkikh birzh [Russian stock

exchanges. Code of trade customs and rules of Russian exchanges]. (Issue 3). Saint-Peterburg [in Russian]. **5. Nevzorov, A. S.** (1900b). Russkiye birzhi. Svod torgovykh oby chayev i pravil russkikh birzh [Russian stock exchanges. Code of trade customs and rules of Russian exchanges]. (Issue 4). Saint Peterburg [in Russian]. **6. Skalkovskiy, K. A.** (1904). Novaya kniga: publitsistika, ekonomicheskiye voprosy, putevyye vpechatleniya [New book: journalism, economic issues, travel impressions]. Saint Peterburg [in Russian]. **7. Tupov, B. S.** (1993). Istoriya birzhi v Rossii: nauchno-analiticheskiy obzor [History of the stock exchange in Russia: a scientific and analytical review]. Moskow: INION [in Russian]. **8. Yanson, Yu.** (1870). Statisticheskoye issledovaniye o khlebnoy torgovle v Odesskom rayone [Statistical study of the grain trade in the Odessa region]. Saint Peterburg: Tipografiya V. Bezobrazova [in Russian].

Алтухов О. А. Відображення діяльності біржових установ Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст. у публіцистичних та мемуарних творах

У статті розглядається один з малодосліджених аспектів соціально-економічного розвитку українських земель у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. – висвітлення діяльності провідних біржових установ регіону у творах особового походження, зокрема, публіцистичних творах та мемуарах провідних тогочасних економістів. Актуальність вивчення різних аспектів цієї теми обумовлена необхідністю детального вивчення історичного досвіду впровадження у українські господарчі реалії ринкових відносин. Це завдання, у свою чергу, дозволяє розробити стратегію сучасного реформування української господарчої системи, спрямованого на побудову капіталістичного устрою. При цьому, серед найменш досліджених у сучасній вітчизняній історіографії питань залишається діяльність біржових інституцій в Україні у період, який вивчається.

Внаслідок проведеного дослідження, автор дійшов до висновку, що публіцистичні та мемуарні твори сучасників, як окрема складова пласту джерел особового походження представляє собою важливий пласт документальних матеріалів. Написанні на основі особистих вражень авторів, вони дозволяють розглянути глибинну специфіку діяльності провідних біржових установ України, показати їх „закулісний бік”, виявити їх недоліки, які критикувалися та викривалися. Ці документальні матеріали істотним чином доповнюють джерела інших груп, у яких представлена офіційна інформація, пов’язана з тим чи іншим аспектом біржової торгівлі. У статті зазначається, що подальше вивчення джерел особового походження здійснюватиметься у наступних наукових публікаціях.

Ключові слова: публіцистичні твори, мемуари, біржа, Наддніпрянська Україна, ринкові відносини.

Алтухов А. А. Отображение деятельности биржевых учреждений Приднепровской Украины второй половины XIX – начала XX в. в публицистических и мемуарных произведениях

В статье рассматривается один из малоисследованных аспектов социально-экономического развития украинских земель в составе Российской империи во второй половине XIX – начале XX в. – освещение деятельности ведущих биржевых учреждений региона в произведениях личного происхождения, в частности, публицистических, а также мемуарах ведущих экономистов того времени. Актуальность изучения различных аспектов этой темы обусловлена необходимостью детального изучения исторического опыта внедрения в украинские хозяйственные реалии рыночных отношений. Эта задача, в свою очередь, позволяет разработать стратегию современного реформирования украинской хозяйственной системы, направленную на утверждение капиталистического строя. При этом, среди наименее исследованных в современной отечественной историографии вопросов остается деятельность биржевых институтов в Украине в изучаемый период.

Вследствие проведенного исследования, автор пришел к выводу, что публицистические и мемуарные произведения современников, как отдельная составляющая пласта источников личного происхождения, представляет собой важный массив документальных материалов. Написанные на основе личных впечатлений авторов, они позволяют рассмотреть глубинную специфику деятельности ведущих биржевых учреждений Украины, показать их „закулисную сторону”, выявить недостатки, которые критиковались и разоблачались. Эти документальные материалы существенным образом дополняют источники других групп, в которых представлена официальная информация, связанная с тем или иным аспектом биржевой торговли. В статье отмечается, что дальнейшее изучение источников личного происхождения будет осуществляться в следующих научных публикациях.

Ключевые слова: публицистические произведения, мемуары, биржа, Надднепрянская Украина, рыночные отношения.

Altukhov O. A. Reflection of the activity of exchange institutions of Dnieper Ukraine of the second half of the XIX – beginning of the XX century in journalistic and memoir works

The article considers one of the little-studied aspects of socio-economic development of Ukrainian lands as part of the Russian Empire in the second half of the XIX – early XX centuries – coverage of the activities of the leading stock exchange institutions of the region in works of personal origin, in particular, journalistic works and memoirs of leading economists of the time. The urgency of studying various aspects of this topic is due to the need for a detailed study of the historical experience of the introduction of market

relations in the Ukrainian economic realities. This task, in turn, allows us to develop a strategy for modern reform of the Ukrainian economic system, aimed at building a capitalist system. At the same time, among the least researched issues in modern domestic historiography is the activity of exchange institutions in Ukraine in the period under study.

As a result of the study, the author came to the conclusion that journalistic and memoir works of contemporaries, as a separate component of the layer of sources of personal origin is an important layer of documentary materials. Written on the basis of personal impressions of the authors, they allow to consider the deep specifics of the leading exchange institutions of Ukraine, to show their "behind the scenes", to identify their shortcomings, which were criticized and exposed. These documents significantly complement the sources of other groups, which provide official information related to one or another aspect of stock trading. The article notes that further study of sources of personal origin will be carried out in subsequent scientific publications.

Key words: journalistic works, memoirs, exchange, Dnieper Ukraine, market relations.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2020 р.

Прийнято до друку 13.11.2020 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Набока О. В.